

LA DEFENSA DE CALONGE DURANT LA GUERRA CIVIL

ALBERT VILAR

RESUM: El treball tracta de la defensa militar dels pobles de Calonge i Sant Antoni davant el possible desembarcament de tropes franquistes a la Costa Brava durant la Guerra Civil. És un treball de camp, que explica els punts defensius fets durant el 1937, però també reivindicatiu, ja que es demana la seva protecció i difusió.

PARAULES CLAU: guerra, civil, búnquers, Calonge.

La Guerra Civil va comportar canvis polítics, econòmics i socials a tot el país. I Calonge no va quedar-ne fora, tot i trobar-se a la rereguarda. Els calongins van passar gana, van haver de donar soplug a més de 300 exiliats d'arreu de l'Estat espanyol⁽¹⁾ i van haver de patir la pressió psicològica dels bombardejos dels avions i vaixells del bàndol nacional a partir del mateix any 1936. Uns bombardejos que no van afectar gaire aquest municipi, ja que el munipi no tenia cap interès militar estratègic. Tot i així, el fet de trobar-se al costat de Palamós, que tenia un interès pel seu port, va provocar que algunes bombes arribessin a terres calongines.

El 17 de novembre de 1937 una bomba del vaixell *Canarias* va caure a Sant Daniel,⁽²⁾ que en aquella època formava part de l'acabat de crear municipi de Sant Antoni de Mar, anomenat poc després Llevantí de Mar. El nucli de Sant Daniel es deia en aquells anys Bella Vista. Però també va caure una bomba a la balança de pesar de can Serra que hi havia al carrer Nou.⁽³⁾

Però el fet més luctuós va tenir lloc el 14 d'octubre de 1937, quan una bomba va matar el veí de Calonge Venanci Plana i Sabaté.⁽⁴⁾ I aquell

(1) VILAR, Albert, *La Guerra Civil a Calonge*, Girona, 2001, pp 153-163.

(2) Arxiu Municipal de Calonge (AMC), Correspondència d'Alcaldia (CA), 1938, número 316, 31 d'octubre de 1938.

(3) Martí Camós i Salvador

(4) Registre Civil de Girona (RCG), Secció Defuncions, tom 118, número 475, p 212.

El niu de metralladores del racó de Torre Valentina, totalment integrat al paisatge actual.

mateix dia, una altra bomba va caure prop de ca l'Espinell i va ferir tres nois.⁽⁵⁾ Les diverses informacions apunten que aquestes dues bombes venien de la defensa artillera del Molí de Vent de Sant Joan de Palamós que volia batre avions italians que llançaven bombes a Palamós.

El que és molt clar és que els bombardejos tenien un objectiu clar: minar la moral de la població que hi havia a la rereguarda. I el govern de la República també pensava que tots aquests bombardejos tenien una altra intenció, la de preparar una invasió de l'Exèrcit franquista per mar a través de la Costa Brava.⁽⁶⁾

Per aquesta raó, a Calonge no apareixen refugis antiaeris; en canvi, sí que n'apareixen al municipi veí de Palamós. Però, en tenir litoral marítim, Calonge i Llevantí de Mar van tirar endavant al llarg de 1937 una sèrie de construccions militars per poder fer front al possible desembarcament de tropes nacionals. I aquests punts de defensa litoral es poden trobar al llarg de la costa gironina, de la Costa Brava.

La defensa del litoral calongí i, paral·lelament del seu poble, es pot dividir en tres grans línies. La primera línia es troba a tocar la platja, el

(5) Ho va explicar Montserrat Gispert i Vilar, que va ser una de les afectades, juntament amb dos nois de can Medir de Palamós que estaven refugiats a Calonge.

(6) Josep González i Campeny, que va participar activament en la construcció dels búnquers.

mar. Aquí trobem tres punts al llarg de la badia de Sant Antoni, que es concreten en tres nius de metralladores o búnquers. Per contra, no apareix cap punt de defensa al llarg de les petites cales que hi ha al litoral calongí, en direcció a Castell-Platja d'Aro.

El principal niu de metralladores de la primera línia encara es troba en força bon estat de conservació, a l'extrem de la badia, a Torre Valentina, enclavat a les roques que tanquen la llarga platja. La defensa es concreta en dues estructures realitzades amb formigó armat. Per una banda, l'edifici principal de la defensa, consistent en dues parets que, juntament amb les roques, formen un espai tancat. La paret que dona a l'est s'adapta a les roques per la banda més marítima. Té una base inicial de formigó i còdols d'uns 160 centímetres d'alçada i després l'estructura de formigó armat de 190 centímetres d'alçada. El gruix d'aquesta paret és de 112 centímetres, segons es pot comprovar a través de les dues espitlleres que té. Les boques de les espitlleres fan uns 120 centímetres de llarg per uns 30 d'alçada. Entre les dues espitlleres apareix la data de la seva construcció: 1937.

La paret nord és quasi rectangular: fa 360 centímetres de llarg per uns 190 centímetres d'alt. En aquesta cara apareix només una espitllera que té una boca exterior de 100 centímetres de llarg per 60 de fons i 25 d'alçada. A més, sota l'espitllera apareix un petit quadrat amb una frase: "Muera el Fascio". Les dues parets segueixen amunt amb una certa inclinació, que fa que s'incrementi l'alçada entre 80 i 45 centímetres més, segons sigui la cara est o nord, respectivament. El sostre és una gran base plana.

La segona estructura de la defensa de Torre Valentina es concreta en un corredor, que fa d'accés des de fora a l'interior del niu de metralladores i que té una amplada interior d'uns 108 centímetres. Aquest edifici,

Detall de la data i de l'escrit del niu de metralladores del racó de Torre Valentina.

amb una certa inclinació de baixada cap al niu, fa uns 590 centímetres de llarg per 170 d'alçada. A la paret que dóna a la platja hi ha un total de set espitlleres amb unes mides més o menys iguals. Així, trobem que la seva amplada varia entre 25, 26 i 27 centímetres i la seva alçada, entre 18 i 19. El gruix de la paret és d'uns 50 centímetres. A la banda oest del corredor hi ha l'entrada, actualment inaccessible, ja que està tapiada. I la banda est del corredor connecta amb el niu a través d'un espai cobert de terra que té forma d'ela i té una llargada d'uns 350 centímetres.

Un altre niu de metralladores a primera línia de la platja es troba al puig de Santa Maria del Mar del Collet, a la seva part més alta, donant a la platja, encara que avui dóna davant per davant de l'hotel Aubi. Aquesta defensa es concreta, per les restes visibles localitzades, en una peça de formigó armat que fa uns 430 centímetres de llarg per 88 d'alçada i 78 de fons. A la cara que dóna a mar hi ha una espitllera molt llarga, que agafa quasi tota la cara, amb una entrada en biaix d'uns 60 centímetres de llarg i després en línia recta fins al final. Els laterals de la boca de l'espitllera es troben en un molt mal estat de conservació a causa de les inclemències metereològiques, però també per la vegetació. En alguns punts de la paret apareix un color marronós o rovellat, com si el búnquer estigués pintat per camuflar-lo.

En aquest punt, queda el dubte si hi ha algun element més de defensa militar. Ja sigui al mateix puig del Collet, al costat del que hi ha, que es pot veure des de la mateixa carretera de Palamós a Sant Antoni, ja sigui a la península de davant mateix, que es troba separada del puig del Collet arran de la construcció de l'esmentada carretera.⁽⁷⁾ En aquesta península, a tocar mar, hi ha actualment una mansió, coneguda com l'Àncora.

El tercer punt defensiu de primera línia marítima es troba a la mateixa platja. Més que "es troba", hauríem de dir "es trobava", ja que actualment no es veu. Era un niu de metralladores fet de formigó armat i en forma de cub. Sembla que el búnquer marítim es va eliminar soterrant-lo a la mateixa platja, encara que no es pot descartar que es tragués, tot i que ho veig molt difícil. El que és clar és que aquest búnquer, que es trobava a la platja de Sant Antoni, davant l'actual edifici d'apartaments Serrallonga, quasi a tocar la desembocadura de la riera de Calonge, es podia veure durant la dècada dels anys setanta.

La segona línia defensiva davant un possible desembarcament de les tropes franquistes es concreta en dos punts. L'un, encara força visible, es troba al costat del mas Sicars, el puig de darrere del nucli urbà de Sant Daniel. Des d'aquest punt es divisa tota la badia de Palamós i Sant Antoni. Aquesta defensa es concreta en dos búnquers, encara que un està totalment ple de terra i vegetació, i un corredor enmig.

(7) Josep González Campeny

El búnquer del Collet, on es pot apreciar el mal estat de l'espitllera.

Fotografia on es pot apreciar el búnquer de la platja, a sobre mateix de les lletres de "benvinguts" del fotomuntatge.

El niu de metralladores que dona a l'oest és el que es pot apreciar més bé. Està format per cinc parets de formigó que fan uns 300 centímetres de llargada cadascuna, encara que les dues laterals són més d'assentament al terreny i d'unió a tota el tramat defensiu. Les tres parets centrals compten cadascuna amb una espitllera. La del mig fa 230 centímetres d'amplada

Dues imatges de la defensa que hi ha al puig de can Crònics.

per 52 d'alçada i 130 de fons. La de la seva dreta, mirant des de mar, fa 250 centímetres de llargada per 40 d'alçada. I la de l'altre costat fa 190 centímetres de llargada. En algun racó de la construcció també apareix, igual que el búnquer del Collet, com una pintada marronosa com si s'hagués camuflat.

El búnquer té una amplada interior d'uns 600 centímetres. Darrere el niu apareixen terra i pedres acumulades, que formen grans clots. I seguidament apareix una entrada amb graons, que era l'entrada a la defensa. Així queda demostrat que aquesta defensa estava coberta, segurament amb troncs i terra. D'aquest accés, força malmès, es pot veure el que era l'entrada, amb una amplada de 120 centímetres i dos costats que fan entre 70 i 140 centímetres. A les dues parets laterals apareix un rebaix per permetre el seu cobriment. A més, es poden veure perfectament l'existència dels dos primers graons que baixen cap al seu interior.

L'altre búnquer es troba a uns 25 metres del primer. No és tan espectacular com el primer, ja que es troba cobert de terra. D'aquest niu es poden veure dues parets que fan 240 i 220 centímetres de llargada i acaba amb una tercera paret que baixa. Aquesta paret deu ser la que reforçava tot el sistema defensiu per la banda est, més quan al seu costat apareix terra per tancar-lo i protegir-lo. A la paret del mig, que fa 220 centímetres de llargada, hi ha una espitllera d'uns 200 centímetres. Les parets tenen un gruix d'uns 72 centímetres.

Al costat del niu de metralladores est surt un corredor de formigó armat en direcció al niu oest. El corredor deu unir els dos búnquers, encara que només és visible, per la paret lateral, al llarg de 14,5 metres. A més, al principi hi ha una petita espitllera amb un forat de 24 centímetres d'ample. Segurament si es neteja el corredor apareixeran més espitlleres, seguint una mica el cas del corredor de Torre Valentina. La coberta es pot veure a la part central del recorregut en més de 4 metres, amb una amplada de quasi 90 centímetres.

I si l'entrada al búnquer oest és a través d'unes escales, l'entrada al de l'oest és a través d'una trinxera corredor. Una trinxera que va des de la part

Detall del corredor de la defensa de can Crònics.

Inici de la trinxera del puig de Torre Roura, únic vestigi d'aquest punt defensiu.

de darrere del búnquer est fins a una esplanada que hi ha a la part de darrere. La trinxera corredor té un recorregut de més de 30 metres i la seva amplada varia entre els 90 i els 130 centímetres, com també la seva profunditat. El corredor perd alçada a mesura que va arribant a l'esplanada.

L'altre punt defensiu de segona línia es troba al puig de la Torre Roura. L'actual sistema defensiu gairebé ha desaparegut. Les causes són diverses, encara que les principals són que, després de la guerra, van anar a treure els troncs i les fustes de la fortificació i, anys més tard, i va ser l'actuació més agressiva, es van construir uns edificis d'apartaments al mateix indret dels nius de metralladores, i, fins i tot, s'hi va fer un rebaix del puig.⁽⁸⁾

Tot i així, queda alguna petxa: la més important, l'inici de la trinxera corredor d'accés a la defensa. La trinxera, corbada, fa uns 5 metres de llargada per uns 80 centímetres d'amplada i uns 90 centímetres de fondària, a la part més pronunciada. La trinxera segueix al costat del pendent del puig, en direcció a la part més alta i des d'on es divisa la badia de Palamós i Sant Antoni. Entre la trinxera i l'esborany per fer-hi els pisos apareix una sèrie de cavitats al terra, que fan entre 200 i 300 centímetres de diàmetre, que podrien formar part del sistema defensiu. També apa-

(8) Martí Camós i Salvador

reixen un pi i un tronc de pi amb ferros clavats que fan uns 6 centímetres de gruix per 20 de llarg.

La tercera línia defensiva es troba a tocar el nucli urbà de Calonge. Es tracta d'una trinxera de més de 150 metres de llargada que es troba davant el mas Oliver, entre el passeig d'Hivern i el rierol que passa pel costat del camí d'accés al col·legi públic de la vila. La trinxera s'adapta a l'orografia del terreny i ofereix una visió general de la plana de Calonge, encara que avui dia no es pot apreciar gaire a causa dels arbres del mateix rierol.

La trinxera comença en una esplanada que hi ha sota el camp de davant el mas Oliver. I va en direcció nord durant unes desenes de metres per després trencar cap a l'est. En aquest primer tram trobem diverses peces trencades de formigó armat, que caldria analitzar si tenen alguna relació amb la defensa de la Guerra Civil. El tram en direcció est acaba davant el rierol i, resseguint una mica el camp de davant, fa uns 100 metres de llargada. A més, l'amplada i la fondària de la trinxera varien segons el punt. Així, al principi fa 80 centímetres d'amplada per 170 de fondària i acaba amb una amplada de 100 centímetres i una fondària de 110. Tot i així, aquestes dues mesures varien al llarg del seu recorregut. Així, trobem que l'amplada de la trinxera pot anar de 60 a 140 centímetres i la fondària, de 100 a 180.

La trinxera està feta sobre un terreny de gresa i pedra de poca consistència. El material extret era dipositat davant mateix de la trinxera, per la banda defensiva, per incrementar així la seva alçada de protecció. La defensa va ser realitzada a pic i pala per voluntaris d'esquerres del mu-

Dos detalls de la llarga trinxera a sota del mas Oliver, a tocar el nucli urbà de Calonge.

nicipi. Però també van participar-hi persones obligades, que eren considerades gent de dretes. Aquestes persones havien de treballar-hi els dies festius, com és el cas del mestre Josep Funallet i Matas.⁽⁹⁾

Al llarg de la trinxera que dóna a l'est apareixen més peces de formigó. I també apareixen petites bigues de fusta, que caldria veure si formaven part del cobriment de trams de la defensa. S'han trobat dos cairons rectangulars que fan entre 100 i 120 centímetres de llarg. La trinxera acaba per la banda est cobrint un petit pendent d'uns 30 metres de llargada abans d'arribar al rierol. En aquest punt, on sembla que s'ha treballat la pedra mare per accedir a la defensa, apareix una estaca de ferro de 110 d'alçada, d'on surten tres línies de filferro amb punxes. Els filferros acaben pel mig de la vegetació, però abans passen per una altra estaca, aquesta, però, és de fusta i d'uns 90 centímetres d'alçada.

En acabar la guerra, el nou govern calongí va decidir donar feina a la gent i permeté treure els troncs i les fustes de les trinxeres, per aprofitar-ho.⁽¹⁰⁾ La feina de destrucció de les trinxeres va anar a càrrec de la Falange local.⁽¹¹⁾ Per això s'entén que les construccions que s'han conservat han estat només les estructures de formigó.

La conclusió del treball és doble. Per una banda, donar a conèixer per a la posteritat l'existència d'una defensa militar a Calonge durant la Guerra Civil davant la possible invasió de tropes franquistes per mar. Cal recordar que algunes defenses actualment ja no existeixen o gairebé es desconeixen. I més quan durant el mandat passat es va parlar de la possibilitat d'eliminar el niu de metralladores de Torre Valentina amb vista a millorar la connexió entre el passeig marítim de Torre Valentina i el camí de ronda que va cap a Platja d'Aro.

Per altra banda, i agafant el fil de la darrera frase, cal demanar la protecció de tots aquests punts defensius militars. I aquesta defensa s'ha de concretar en la seva recuperació, excavació i protecció. Així, caldria adequar el niu de metralladores de Torre Valentina perquè pogués ser visitat durant el dia. Caldria mirar de recuperar el búnquer de la platja. Caldria mirar d'excavar i protegir el niu del Collet, explorant el seu entorn per veure si hi ha altres construccions. Caldria restaurar i excavar la defensa de can Crònics. Caldria recuperar, en la mesura que fos possible, la defensa de la Torre Valentina. I caldria recuperar i excavar la llarga trinxera de sota el mas Oliver. Crec que tot el sistema defensiu pot ajudar a incrementar encara més el patrimoni històric del municipi de Calonge i Sant Antoni. I, paral·lelament, s'ha de poder oferir un nou reclam turístic del municipi amb elements de la nostra història més recent, que no vol dir menys interessant. Encara tenim la possibilitat de protegir tot aquest patrimoni.

(9) Josep Funallet i Matas

(10) Llibre d'Actes de l'Ajuntament de Calonge (LAAC), Ple 6 de juliol de 1939.

(11) LAAC, Ple 14 d'agost de 1939.